

Ивана Јаносевић

025.21(497.11)

Библиотека „Влада Аксентијевић”, Обреновац
ivana.janosevic@bibliotekaobrenovac.org

РЕТРОСПЕКТИВНА НАБАВКА ЗАВИЧАЈНЕ БИБЛИОТЕЧКЕ ГРАЂЕ У БИБЛИОТЕЦИ „ВЛАДА АКСЕНТИЈЕВИЋ” ОБРЕНОВАЦ

Сажетак: Рад на комплетирању завичајних збирки у јавним библиотекама подразумева набавку текуће актуелне продукције и ретроспективну набавку дезидерата. Антикварним, старијим и ретким издањима, као и грађи за коју се утврди да треба да припада завичајном фонду, посвећује се посебна пажња. Њена набавка се врши прибављањем оригиналних примерака или, када то није могуће, њене копије, еквивалентне оригиналу. Откривање и евидентирање грађе која испуњава неки од критеријума завичајности, а налази се у фондовима других баштинских установа и приватним колекцијама, такође припада делокругу рада завичајних збирки. У раду су представљени примери оваквих набавки којима је Библиотека „Влада Аксентијевић” у Обреновцу, пре свега, значајно обогатила свој завичајни фонд недостајућом књижном и некњижном грађом, у дигиталном облику је учинила доступном најширој корисничкој групи и допринела њеном одрживом коришћењу.

Кључне речи: Библиотека „Влада Аксентијевић” Обреновац, завичајна грађа, ретроспективна набавка, дезидерати, међубиблиотечка сарадња, интересорска сарадња.

Увод

Као установе отвореног типа, библиотеке бројне и разноврсне активности, делатности и пројекте остварују кроз партнерства и сарадњу. Осим што иницирају, проширују или унапређују поједине сегменте рада, стварају бенефите за све учеснике таквих релација. Библиотеке тако шире мрежу сарадника, богате понуду библиотечких и информационих услуга, стичу искуства која резултирају квалитетнијом и садржајнијом понудом, намењеној различитим категоријама корисника. Бројни су примери добро

осмишљених и успешно реализованих облика сарадње библиотеке са, пре свега, сродним институцијама. Библиотеке, музеји, архиви и установе заштите имају заједничко поље деловања – истраживање на путу бриге и ширењу знања о културној баштини. Најчешће дефинисане као „институције памћења” или баштинске установе, најинтензивније сарађују у оквиру својих типова установа. Ипак, међусобна повезаност баштинских установа на заједничким пројектима показује, између осталог, у коликој мери се преклапају њихови фондови. Музеји, архиви и установе заштите најчешће имају своје библиотеке, у неким јавним библиотекама развијене су и музејске збирке или поставке и сл. У срединама у којима су библиотеке једине установе културе, делатност њихових завичајних одељења, у мањој или интензивнијој мери, у спречи је са музејском, па и архивском делатности. Пуна оправданост таквог рада резултат је настојања да се на једном (у овом случају и једином) месту у локалној средини окупи грађа која припада завичајној баштини. „Завичајна одељења библиотека су најсроднија природи ових институција и зато не изненађује да највише контакта са њима остварују управо библиотекари са завичајних одељења.”¹

Вредност и значај завичајне библиотечке грађе непроцењиви су за сваку локалну заједницу. Њено очување обезбеђује истраживачки рад о свим сегментима живота завичајног подручја заинтересованим корисницима. Од степена попуњености завичајних фондова, збирки или одељења јавних библиотека понајвише зависи у којој мери могу одговорити на захтеве за релевантним информацијама о теми која је предмет истраживања. Зато се прикупљање грађе мора вршити циљано, промишљено и плански, како за актуелну продукцију, тако и за недостајућу раније насталу/објављену грађу.

Ретроспективна набавка завичајне грађе

Са циљем комплетирања библиотечких завичајних збирки примењују се текући и ретроспективни модели набавке. Према „Смерницама за вођење завичајних фондова”, видови набавке

¹ Горан Траиловић, „Сарадња библиотека, архива и музеја”, *Панчевачко читалишће* год. 12, бр. 22 (мај 2013): 55.

завичајне грађе су: куповина, размена, поклон, локални обавезни примерак, сопствена издања, интернет архив.² Све моделе и видове набавке које примењују у својим набавним политикама, библиотеке треба благовремено и одговорно да планирају и спроводе. Посебно је важно да се локални обавезни примерак³ обезбеђује и остварује редовно и функционално. Искуства наших библиотека са достављањем локалног обавезног примерка за актуелну, текућу продукцију су различита, што резултира мање или више ефикасним ефектима. Та питања нису била предмет овог рада, те нису разматрана. Намера аутора и није била да се обухвате оба модела набавке, већ само ретроспективна.

Ретроспективни модел набавке се примењује за оне публикации и изворе за које се утврди да се не налазе у завичајном фонду (дезидерати), без обзира на разлоге. Накнадно утврђен завичајни карактер грађе, немогућност набавке куповином због распродатог тиража, старија или ретка издања, нередовно достављан локални обавезни примерак, само су неки од њих. Константно изучавање завичајне писане, штампане и на други начин публиковане грађе доводи до сазнања о грађи коју завичајна библиотека не поседује, а потребно је да је набави. Трагањем за оваквом грађом може се утврдити и да ли се она и у којим фондовима других установа налази. Успостављање сарадње са њима и дефинисање могућности за набавку грађе (куповином, разменом, поклоном) или преузимање (обезбеђивање) њене копије, регулисање права и услова њеног коришћења и сл. чини се посве природним и логичним. Коначни исход, да грађа која испуњава критеријуме завичајности постане део фонда завичајне библиотеке, тако постаје остварен.

Ретроспективна набавка завичајне грађе се односи на грађу која је настала или је објављена у прошлости. Који год критеријум завичајности да испуњава, треба да има своје место у завичајној збирци. О њеном постојању се могу имати раније

² *Смернице за вођење завичајних фондова* (Београд: Народна библиотека Србије, 2013), 10, https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/09/Smerinice_zavicajni_fondovi.pdf (преузето 3. 8. 2025).

³ Локални обавезни примерак регулисан је Законом о обавезном примерку публикација (Службени гласник РС, 52/2011).

позната сазнања, али се до њих долази и током истраживања појединих завичајних тема, делатности завичајних стваралаца или других сродних активности које иницирају, спроводе или у њима учествују завичајне библиотеке (пројекти, програми и сл.). Овај модел набавке захтева посвећеност, истрајност и упорност завичајних библиотекара, иницијативу и спремност за успостављањем и развијањем међубиблиотечке и међуинституционалне сарадње, као и са свим другим актерима који могу пружити драгоцене смернице и указати на постојање овакве грађе (завичајни аутори, хроничари, истраживачи, колекционари...). Уз то, значајна и корисна помоћна средства су каталози или листе дезидерата, картотеке (завичајних аутора, издавача, штампара, тематске, картотеке периодике, чланака...), базе података, библиографије. Редовно и ажурно евидентирање завичајних дезидерата, у форми каталога, листе или картотеке, библиотекама обезбеђују увид у грађу коју треба да настоје да набаве. Корисно је да спискови дезидератне грађе буду доступни на веб-сајтовима установа или да се достављају другим библиотекама. Персоналне „картотеке су веома погодно помоћно средство приликом ретроспективне набавке грађе, аутори често имају покоји сачувани примерак публикације која је одавно објављена и најчешће су расположени да је уступе завичајном фонду када им се на прави начин објасни његов значај. Редовни обиласци књижара и антикварница и проверавање дезидератних наслова требало би да буду стална обавеза запослених на завичајним одељењима. Та сарадња може да се развије у тој мери да књижари и антиквари постану драгоцени сарадници библиотекара, те да им дојављују појаву нових интересантних наслова одмах по приспећу.”⁴

„Када су исцрпљени готово сви начини да се дође до тражене оригиналне публикације, треба прибећи њеном сурогату, тј. фотокопирањем, микрофилмовањем, дигитализовањем или неки сличан начин доћи до копије преко институције или личности код које се налази оригинал.”⁵

⁴ Дејан Вукићевић, *Завичајни фондови* (Београд: Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Ђорђе Натошевић”, 2011), 93.

⁵ Исто, 94.

Ретроспективна набавка завичајне грађе у обреновачкој библиотеци

Искуства обреновачке библиотеке на овом пољу стицана су кроз бројне примере сарадње и партнерстава са, пре свега, више баштинских установа, али и захваљујући контактима оствареним са колекционарима и другим установама. Понајвише их је базираних на међубиблиотечкој повезаности. Значајни су и примери сарадње са музејима, архивима и установама заштите културне баштине. Иницијатива и отвореност за успостављање сарадње са, пре свега, библиотекама свих типова, резултирала је значајним увећањем фонда завичајне литературе, као и грађе других врста. Она која се није могла набавити у изворном облику, постала је део завичајног фонда Библиотеке као дигитална копија, еквивалентна са изворном.

Сарадња са библиотекама

Међубиблиотечка сарадња је обреновачкој библиотеци омогућила комплетирање збирке завичајне периодике недостајућом грађом, набавку дигиталних копија докторских дисертација Обреновачана одбрањених на факултетима Београдског универзитета, ретких и вредних примерака некњижне грађе. Како се ова грађа није могла набавити на други начин, нити на другом месту, ове набавке имају изузетан значај. Део набављене грађе је презентован и у оквиру дигиталних колекција Библиотеке, покренутих кроз пројектне активности и уз подршку Министарства културе и информисања на конкурсима за (су)финансирање пројеката у области културне баштине. Тако је постала доступнија ширем кругу заинтересованих корисника. За реализоване набавке и пројекте, Библиотека је за сараднике имала Народну библиотеку Србије и Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић”, које су уз грађу одобриле и њено коришћење у оквиру Дигиталне библиотеке завичајне баштине Обреновца⁶. На овај начин је дигитализована грађа, која у оквиру фондова библиотека у којима се изворно налази, не би имала приоритет у процесу

⁶ Библиотека „Влада Аксентијевић”, Обреновац, „Дигитална колекција”, <https://bibliotekaobrenovac.rs/rs/digitalna-kolekcija/> (преузето 3. 8. 2025).

дигитализације у скорије време. Таква грађа, без сумње, највећи значај има за библиотеку у којој она има статус завичајне грађе, дакле, грађе која чини део завичајне баштине.

У оквиру посебних фондова: Библиотеке Матице српске, Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић”, Народне библиотеке Србије, Библиотеке „Владислав Петковић Дис” у Чачку, пронађени су значајни примерци различитих врста некњижне грађе завичајног карактера. Међу њима се истичу разгледнице с почетка ХХ века и међуратног периода (издања обреновачких књижара), фотографије знаменитих грађевина и улица, великих поплава тридесетих година 20. века у Обреновцу (аутора локалног фотографа Чедомира Јовановића), плакати о одржаним предавањима, политичким скуповима и др. из периода између два светска рата, изложбени каталози обреновачких сликара, картографска грађа.

Увидом у електронске каталоге библиотека из којих су на овај начин набављане копије завичајне грађе, утврђено је да у појединим пољима њиховог каталогског описа има недостајућих или недовољно прецизних података. Провером и упоређивањем са изворима у завичајном фонду, они су разрешени, исправљени или допуњени, достављени библиотекама из којих је грађа преузета, те су каталогски записи кориговани и комплетирани.

Сва ова грађа предата је Библиотеци у дигиталном облику, уз дозволу да се може поставити у Дигиталну колекцију или користити за друге исказане потребе (публиковање, излагање у оквиру програмске делатности и сл.).

Сарадња са музејима

У фондовима Историјског музеја Србије пронађено је неколико примерака разгледница из прве серије објављене с почетка ХХ века у издању обреновачке Књижаре Д. М. Марковића. Како се обими серија и мотива на разгледницама из тог периода не могу прецизно утврдити, свака новооткривена представља и доноси раније непозната сазнања и податке (изглед појединих грађевина, улица и делова града), што истиче њихову вредност. За завичајни фонд су набављене њихове дигиталне копије.

У збирци фотографија Народног музеја у Ваљеву, чува се и серија снимака које је забележио Винко Грчевић, аустријски официр који је службовао у Ваљеву од 1916. до 1918. године. У њој је и тридесетак фотографија Обреновца и околине. Од изузетног су значаја јер приказују поједине делове града, грађевине, улице и трг, оштећења звоника обреновачке цркве и других објеката насталих услед гранатирања 1915. године, мештане и призоре из околине Обреновца. Примерци већине ових фотографија налазе се и у богатој збирци фотографија у Аустријском државном архиву⁷, али њихов аутор тамо није наведен.

Истраживање железничког саобраћаја на деоници пруге уског колосека (популарног воза „Ђира”), који је пролазио и кроз наш град и чинио важан сегмент функционисања града и његових житеља, вршено је за припрему изложбе о животу у Обреновцу средином 20. века.⁸ У фонду Железничког музеја у Београду пронађено је неколико фотографија Железничке станице у Обреновцу и њених службеника, као и фотографија последњег проласка воза кроз Обреновац 1969. године, пред укидање пруге. Дигиталне копије ових фотографија уступљене су завичајном фонду Библиотеке.

Са Музејом за историју фармације у саставу Фармацеутског факултета Универзитета у Београду остварена је сарадња у истраживању историјата прве обреновачке апотеке из 1875. године и њених власника. Из музејског фонда су добијене на поклон дигитализоване копије епистоларне грађе и фотографије једног од власника апотеке – мр Марка Стојановића.

Сарадња са архивима

Током историје, Обреновац и некадашњи Палеж са околиним селима, припадали су срезовима и општинама у оквиру већих административних територија са управним седиштима

⁷ Претражива збирка фотографија насталих на територији Србије током Првог светског рата (AT-OeStA/KABS I WK Fronten Serbien), Аустријски државни архив (Österreichisches Staatarchiv), доступна на: <https://www.archivinformationssystem.at/volltextsuche.aspx>.

⁸ Изложба „Звиждук у осам: Обреновац педесетих и шездесетих година XX века” приређена је у оквиру манифестације „Ноћ музеја” 2011. године.

у Ваљеу и Београду. Зато је архивска грађа о овом подручју заступљена у више архивских центара у Београду и Ваљеу. За потребе припреме више изложби, пројеката и издања Библиотеке, као и бројних истраживања завичајне тематике, остварена је сарадња са Историјским архивом Београда, Међуопштинским архивом Ваљево, Архивом Србије и Архивом Југославије. Од пронађене релевантне архивске грађе, издвојена је она која се може сматрати библиотечком, те је уврштена у постојеће збирке књижне и некњижне завичајне грађе, као дигитална копија. На овај начин су, између осталог, набављене документације о раду и фотографије првих обреновачких индустријских предузећа, фотографије и једно писмо професора Правног факултета Живојина М. Перића, архивска документа о обреновачкој цркви, штампана Правила Посавске банке, Обреновачке штедионице, Правила одбора за подизање Спомен дома палим ратницима, годишњи извештаји о раду обреновачке гимназије и др. Из Збирке хроника Међуопштинског архива у Ваљеу набављена је фотокопија необјављеног рукописа „Монографије села Дрена”, аутора Драгољуба Којића.

Сарадња са другим баштинским установама

Централни објекат обреновачке библиотеке, Чесни дом породице Михаиловић, споменик је културе и културно добро од великог значаја, у надлежности Завода за заштиту споменика културе града Београда. Најстарије је очувано здање у Обреновцу, потиче из друге деценије 19. века и вредан је пример народног градитељства. Истражујући историјат зграде, у фонду Завода пронађена је грађа која сведочи о њеном изгледу пре и током опсежне реконструкције изведене 1970–1974. године, као и друга, обимна писана, сликовна и техничка документација о архитектонским особеностима и радовима вршеним на текућем одржавању зграде, у којој Библиотека ради од 1974. године. За потребе пројекта „Непокретно културно наслеђе Палежа и Обреновца: речи, слике и прилике”, који Библиотека уз подршку Министарства културе спроводи од 2022. године, из Збирке фототечког материјала ове установе заштите, набављене су и дигиталне копије фотографија и других споменика културе на територији

општине. Публиковане су у монографијама које презентују резултате спроведених истраживања у оквиру овог пројекта.

Трагајући за аудио-визуелном грађом завичајног карактера, утврђено је да се у фондовима Филмских новости налази документарни филмски материјал о Обреновцу. Протокол о сарадњи са овом значајном институцијом, односио се на набавку и коришћење дигиталне копије полусатног документарног филма „Обреновац у сред века” из 1988. године, који приказује развој града, посебно период седамдесетих и осамдесетих година XX века. Договорено је и преузимање дигиталних копија других краћих видео записа о Обреновцу, снимљених за потребе Филмских журнала, насталих у периоду од 1946. до краја осамдесетих година прошлог века.

Сарадња са образовним и верским установама

Са циљем да у завичајном фонду обогати збирку рукописне грађе, Библиотека је иницирала сарадњу са школама и црквама за потребе дигитализације школских и црквених летописа. Ова рукописна грађа ванредног је значаја као јединствени и аутентични писани извор и сведочанство постојања и деловања ових просветних установа и храмова. Већи део ове грађе, уз рукописне записе садржи и фотографије значајних догађаја и личности. Осим чувања на два физички издвојена места (код власника и у завичајном фонду), Библиотека креирањем дигиталних копија ове вредне завичајне грађе доприноси и њеној заштити и чини је доступном. На дигитализацији овакве грађе се ради континуирано, те се у завичајном фонду Библиотеке чувају дигитализоване копије летописа обреновачке и цркве у Дрену, манастира у Грабовцу, обреновачке гимназије, Прве обреновачке основне школе⁹ и цркве у Баричу.

⁹ Више о овој грађи у: Јаношевић, Ивана, Поповић, Александар. „Завичајна рукописна грађа Обреновца”, у: *Рукописна грађа у завичајним фондовима библиотеке: од аутографа до тифоскрипта: зборник радова: 8. Окрупи сто завичајних одељења Пријепоље*, 8. јул 2022, ур. Хадија Џигал Кријешторац, 79–82. (Пријепоље: Библиотека „Вук Караџић”, 2023).

Сарадња са колекционарима

Набавку дезидератне завичајне грађе обреновачка библиотека остварује и захваљујући колекционарима старих фотографија и разгледница. Тако је са захвалношћу примила на поклон из приватне колекције Милоша Јуришића оригиналне примерке фотографија старог Обреновца (обреновачких фотографа Чедомира Јовановића и Самуила М. Алкалаја) и штампаног програма забаве Обреновачке црквене певачке дружине из 1893. године, као и орто-снимке Обреновца из међуратног периода. Нека од ретких издања књига, разгледница и фотографија набављене су куповином од колекционара са којима Библиотека сарађује.

На поклон је добијена и дигитализована копија пројекта за изградњу Дома палих ратника у Обреновцу, у којем су седиште имали Соколско друштво и локалне друштвене и хуманитарне организације и Женска занатска школа. Пројекат овог здања, које је утврђено за споменик културе, израдио је архитекта Момир Коруновић 1928. године и чува се у породичној колекцији. Приликом истраживања историјата овог здања, остварена је сарадња са Коруновићевим потомком (унуком), који је Библиотеци уступио пројекат на дигитализацију за завичајни фонд.

Обреновачани се радо одазивају позивима Библиотеке и уступају фотографије из својих породичних колекција, којима се богата дигитална збирка ове врсте грађе и утврђују подаци за њен каталогски опис.

Закључак

Захваљујући сарадњи и партнерствима, завичајни фонд обреновачке библиотеке богати се у готово свим својим збиркама и колекцијама. Осим недостајућих примерака, посебну вредност има грађа о чијем постојању раније није било поузданих података, као и она о којој није било икаквих сазнања. Као једина ризница разноврсне библиотечке грађе завичајног карактера, пружа одговоре на различите захтеве у вези са изучавањем материјалне и духовне културе и омогућава истраживачки рад о различитим аспектима живота и развоја Обреновца. Осим што је фонд допуњен, одрживо коришћење грађе обезбеђено је креирањем и

нових облика завичајне грађе. Публиковани су резултати фокусираних тематских завичајних истраживања, приређени документарни филмови о појединим темама из привредне, културне, спортске, друштвене историје Обреновца, као и бројне завичајне изложбене поставке. Тако је ова грађа постала део монографија, аудиовизуелне грађе, каталога и других врста библиотечке грађе завичајног карактера које иницира и реализује Библиотека. Већина њих је остварена, такође, кроз успешну и вишегодишњу сарадњу са локалном телевизијом, црквом, школама... Није овај рад имао за циљ да детаљно представи примере остварених сарадњи, већ да укаже на могућности и идеје, као смернице које могу следити и друге библиотеке. Истичемо да је већина пројеката реализована уз обострано разумевање и без материјалне надокнаде. За оне за које то није било могуће, средства су обезбеђена кроз конкурсе Министарства културе Републике Србије или редовним буџетским и сопственим средствима Библиотеке.

Извори и литература

1. Библиотека „Влада Аксентијевић”, Обреновац. „Дигитална колекција”, <https://bibliotekaobrenovac.rs/rs/digitalna-kolekcija/> (преузето 3. 8. 2025).
2. Вукићевић, Дејан. *Завичајни фондови*. Београд: Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Ђорђе Натошевић”, 2011.
3. Јаношевић, Ивана „Колекција завичајне периодике у фонду Библиотеке ‘Влада Аксентијевић’, Обреновац. у: *Колекције периодике у српским библиотекама: зборник радова: Дани матичних библиотека Србије 2015 Библионеј*, 238–250. Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Ужице: Библиотека, 2015.
4. Јаношевић, Ивана. *Непокретно културно наслеђе Палежа и Обреновца: речи, слике и илустрације*. Обреновац: Библиотека „Влада Аксентијевић”, 2022.

5. Јаношевић, Ивана, Поповић, Александар. „Завичајна рукописна грађа Обреновца”. У: *Рукописна грађа у завичајним фондovima библиотеке: од аутографа до тифоскрипта: зборник радова: 8. Округли сто завичајних одељења Приједора, 8. јул 2022*, ур. Хадија Џигал Кријешторац, 76–91. Приједор: Библиотека „Вук Караџић”, 2023.
6. Народна библиотека Србије. „Смернице за вођење завичајних фондова”, Народна библиотека Србије, https://nb.rs/wpcontent/uploads/2021/09/Smerinice_zavicajni_fondovi.pdf (преузето 3. 8. 2025).
7. Траиловић, Горан. „Сарадња библиотека, архива и музеја”. *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* год. 12, бр. 22 (мај 2013): 46–57.

Retrospective Acquisition of Local History Library Materials in “Vlada Aksentijevic” Library, Obrenovac

Abstract: The work on completing local collections in public libraries involves the acquisition of current relevant production and retrospective acquisition of desiderata. Special attention is paid to antiquarian, older, and rare editions, as well as materials determined to belong to the local fund. Their acquisition is carried out by obtaining original copies or, when that is not possible, their copies equivalent to the original. The discovery and recording of materials that meet some of the criteria of locality, found in the collections of other heritage institutions and private collections, also falls within the scope of local collections work. The paper presents examples of such acquisitions that have significantly enriched its local fund of the library in Obrenovac with missing book and non-book materials, made available in digital form to the widest user group, and contributed to its sustainable use.

Keywords: “Vlada Aksentijevic” Library, Obrenovac, local history materials, retrospective acquisition, desiderata, partnerships, interlibrary cooperation, interinstitutional cooperation

Примљен рукопис: 15. 7. 2025.

Исправке рукописа: 25. 9. 2025.

Прихваћен за објављивање: 23. 10. 2025.